

Finansdepartementet
Fi2020/03418

Remissvar
ORU 2021/00146
Åsa Kroon
2021-04-12

Remissvar - Jämlikhetskommissionens betänkande En gemensamangelägenhet (SOU 2020:46)

Örebro universitet har beretts möjlighet att inkomma med yttrande på Jämlikhetskommissionens betänkande En gemensam angelägenhet (SOU 2020:46).

Universitetets generella synpunkter sammanfattas inledningsvis och urvalet av förslag som besvaras tydliggörs. Kommentarer till ställningstaganden till aktuella förslag ges löpande under respektive punkt.

ÖVERGRIPANDE SYNUNKTER

Örebro universitet delar till stora delar Jämlikhetskommissionens beskrivningar av nuläget liksom dess bedömningar av utmaningarna och målbilderna för samhället på jämlikhetsområdet. Vi håller bland annat med om att ”en hög lägstanivå på utbildning, hälsa, inkomster och andra förutsättningar /är/ gynnsam för social rörlighet, för tillit och för ekonomisk tillväxt” (s. 35), och att ”ojämlikhet är ett komplext fenomen, och åtgärder för att begränsa eller minska ojämlikhet måste därför sökas över ett brett spektrum av politikområden” (s. 41). Universitetet väljer att lämna synpunkter på de förslag i betänkandet som antingen berör universitetets verksamhet (kapitel 17, i samverkan med SUHF:s remissvar) eller berör områden där vi har särskild insyn via aktuell forskning (kapitel 23). *Förslag som inte tas upp nedan lämnas utan synpunkter.*

Kapitel 17: Utbildning & kultur

Avstyrker att system med skolkonsulenter införs som brygga mellan pedagogisk och didaktisk forskning och praktiken i skolorna.

Örebro universitet menar att skolkonsulent är en yrkesgrupp som användes då Skolöverstyrelsen fanns på 1970-talet. Idag finns nya yrkeskategorier och uppdrag (förstelärare, lektorer, utvecklingsledare m.fl.) i skola och förskola som har motsvarande uppdrag som skolkonsulenterna tidigare hade. Vi menar att det därför inte motiverat att inrätta en ny-gammal yrkesgrupp.

Styrker utan vidare synpunkter att förslaget att minimikrav på betyg för antagning till lärarutbildningen utreds.

Avstyrker, med emfas, rekommendationen att ansvaret för lärarutbildningen koncentreras till färre lärosäten, samtidigt som tillgängligheten i alla delar av landet säkras genom att delar av utbildningen erbjuds på distans vid filialer eller lärcentrum.

Örebro universitets argument för avstyrkandet om en koncentration av lärarutbildningen överensstämmer med SUHF:s remissvar på samma punkt och som vi därmed stödjer. Det finns därutöver inga indikationer på att lärarutbildningarna generellt sett i landet inte håller förväntad hög kvalitet utifrån UKÄ:s kvalitetsgranskningar.

Styrker utan vidare synpunkter förslag att öka anslag till praktisk forskning om förskola och skola, men avstyrker utan vidare synpunkter förslag att ökade anslag ska användas till utvärdering av olika undervisningsmetoder.

Kommenterar snarare än avstyrker/styrker förslaget att blivande lärare som fullgjort halva utbildningen får arbeta halvtid som lärare medan de avslutar sin utbildning på den andra halvan av tiden

Örebro universitet hänvisar här delvis till SUHF:s kommentarer. Att utöka möjligheterna för lärosäten att expandera den redan befintliga arbetsintegrerade utbildningen torde vara lämpligt. Dock påpekar UKÄ i ett nyligen publicerat tillsynsärende där arbetsintegrerad lärarutbildning anmälts pga. att den inte ansetts uppfylla högskoleförordningens krav, att ”detta tillsynsärende visar på behovet av förändrad lagstiftning som lärosätena kan stödja sig på vid utformningen av arbetsintegrerade lärarutbildningar” (*Anmälan mot Högskolan Dalarna angående arbetsintegrerad lärarutbildning*, www.uka.se, publ. 2021-02-26). Vi vill även understryka att lärarutbildningen, liksom andra högskoleutbildningar som bedrivs på heltid, inte utan märkbart sänkta kvalitetskrav klarar av att kombineras med samtidigt halvtidsarbete. Förslaget måste, om det fullföljs, därför åtföljas av noggranna uppföljningar och analyser av konsekvenserna för utbildningens kvalitet.

Avstyrker rekommendationen att regeringen ska utforma en sammanhållen strategi för högre utbildning på distans liksom förslaget att lärosätena tillförs medel för att utforma de utbildningsprogram på distans som regionerna har identifierat behov av.

Örebro universitet stödjer sitt svar i detta avseende med utgångspunkt i SUHF:s remissvar på samma punkt.

Kapitel 23: Hälso- och sjukvård

Avstyrker förslaget om ändring i tryckfrihetsförordningen (1949:105) som innebär begränsningar i reklam för kommersiella spel liksom avstyrker införandet av varningstexter för spelandets skadeverkningar (31.1, 33.7)

Förslagen innebär att möjligheten till förbud för kommersiella annonser vid marknadsföring av kommersiella spel, jämte dagens reglerade alkoholdrycker eller tobaksvaror införs, och att varningstexter införs vid marknadsföring via teve och vid inloggning till nätspel. De ska vidare finnas väl synliga vid andra typer av spel, på samma sätt som krävs för alkoholreklam och tobaksförpackningar. Varningstexter som föreslås vara aktuella är av typen ”De flesta som spelar förlorar pengar”, ”Spelberoende ökar risken för självmord” eller ”Barn till spelberoende föräldrar riskerar att få en dålig start i livet”.

Jämlikhetskommissionen menar att de föreslagna åtgärderna innebär färre negativa effekter av spelandet för det allmänna generellt, positiva konsekvenser på samhällsekonomin, minskande spelandet för en person med spelproblem och förhindrande av återfall i spelproblem (särskilt med avseende på varningstexter). Förslagen förutspås också bidra till ökad jämställdhet i samhället då kvinnor uppges spela mer än män, och i högre grad ha spelproblem (s. 1033).

Örebro universitet vill uppmärksamma Jämlikhetskommissionen på att den sistnämnda prognosen baseras på en feltolkning av en sammanfattning av ett forskningsresultat från undersökningen Swelogs från 2018 på Folkhälsomyndighetens webbsidor. Sammanfattningen säger tvärtom att det är fler män än kvinnor som spelar generellt, och att fler män än kvinnor har någon grad av spelproblem. I gruppen med allvarliga spelproblem – som i Sverige är 0,6% enligt Swelogs – är dock könsskillnaderna så när utjämnade: cirka hälften av denna ändå begränsade grupp är kvinnor (ibid). Det är inom denna grupp som andelen kvinnor dock har gått upp, medan spelandet generellt, liksom personer med någon slags problemspelande (förhöjd risk eller problem) gått ner i Sverige, från ca 2% till 1,3% (ibid).

Ett argument för att avstyrka förslaget om att ändra tryckfrihetsförordningen (och Yttrandefrihetsförordningen) och likställa spelreklam med alkohol- och tobaksreklam är den omfattande Spelmarknadsutredningens betänkande *Ökat skydd och stärkt reglering på den omreglerade spelmarknaden. Slutbetänkande av spelmarknadsutredningen* (SOU 2020:77). Betänkandet i fråga som väger in en mycket större och komplex problembild kring spelandet och spelreklam har kommit till slutsatsen att det räcker att föreslå en tidsbegränsning av en viss typ av spelreklam (t.ex. online casino) som inte ska få visas under dagtid, snarare än att förespråka skarpare begränsningar och förbud. Den nya Spellagen (2018:1138) och kravet på måttfull marknadsföring av reklam (som ska avgöras av praxis) har inte varit i bruk tillräckligt länge för att ha empiriskt underlag för att avgöra om spelreklamen generellt sett behöver förbjudas. Spelbranschens självreglering (t.ex. i form av gemensamma etiska regler för marknadsföring) har heller inte hunnit vara i bruk mer än knappt 2 år.

Örebro universitet håller naturligtvis med om att spel om pengar är en (o)hälsofråga, och att det är ett faktum att de som hamnar i ett problemspelande behöver samhällets stöd. Men det är trots det inte självklart att likställa spelreklam med annan reklam som för alkohol där risktalen är betydligt högre (16% är riskkonsumenter av alkohol i Sverige enligt Folkhälsomyndigheten, (www.folkhalsomyndigheten.se) medan motsvarande tal för spelproblem är 1,3%). Huruvida spelreklam har något inflytande över attityder, intentioner och beteenden är också inom spelforskningen en fråga som långt ifrån är självklar och som bara i begränsad omfattning kunnat påvisats (Binde & Romild, 2019; Javier Labrador et al, 2020).

Sammanfattningsvis menar universitetet att skälen för att ändra grundlagen för att möjliggöra spelreklamsförbud inte rimmar med Spelmarknadsutredningens bredare betänkande, inte tar hänsyn till att måttfullhetsregleringen i Spellagen fortfarande är relativt ny, och att begränsningen inte heller gynnar jämställdheten på det sätt som förutspås i och med att statistiksammanfattningen feltolkats.

Vad gäller avstyrkandet av varningstexter för spelreklam hänvisar vi till argumenten i avstyrkandet av samma textelement i alkoholförordningen. Jämlikhetskommissionen tenderar här att övertolka effekterna av varningstexter på spelprodukter på beteendet, och att forskning visar att beteendefrämjande, positiva texter kan uppfattas som ha mer inflytande på konsumenten än traditionella varningstexter.

Avstyrker förslaget att varningstextalternativ 1, 8 och 11 elimineras från Alkoholförordningen (31.7, 33.8)

Örebro universitet stöder naturligtvis förslag som främjar folkhälsan. Däremot menar vi, i detta fall, att förslaget inte är underbyggt av forskning på området, och inte heller kommer att åstadkomma de önskade konsekvenserna. Jämlikhetskommissionen vill ta bort det som bedöms vara de ”mest harmlösa/minst avskräckande” alternativen bland varningstexterna för alkoholprodukter därför att annonsörerna systematiskt väljer dessa alternativ. Konsekvenserna förutses bland annat kunna bli att andelen riskkonsumenter kan minska med en procentenhet på 5 års sikt, att samhällets kostnader för självmord, våld och andra skador minskar, liksom att brottsligheten minskar. Jämlikheten i samhället förutspås främjas när den prognostiserade alkoholkonsumtionen går ner.

Örebro universitet menar att Jämlikhetskommissionen överskattat inflytandet av varningstexters budskap på alkoholprodukter på människors uppfattningar och beteende, och även rangordnat harmfula/avskräckande budskap på ett ogrundat sätt.

Forskning på varningstexter för alkohol av den typen som alkoholförordningen innehåller visar att det inte är textens meddelande i sig som avgör om, och hur, budskapet uppfattas. Andra viktiga faktorer som textens storlek, positionering och typsnitt är minst lika viktiga (Jones m.fl., 2021). Likaså att texter i kombination med bilder uppmärksammas i högre grad än bara text. Generella uttalanden som ”Alkohol kan skada din hälsa” (av den typen som föreslås tas bort) uttrycker en lagom eller acceptabel varningsgrad enligt vissa (ibid). Andra studier visar att förstörade varningsetiketter på alkohol som mer fokuserar på ”rätt att veta”-information (till exempel rekommenderad standardkonsumtion, eller nationella riktlinjer för begränsad alkoholkonsumtion) föredras över de vanliga varningstexterna (Vallance m.fl., 2018). Ytterligare annan forskning visar att positiva budskap har ett större inflytande på mottagaren än negativa dito, exempelvis råd för hur man motverkar hälsoproblem istället för varningar om vad produkten kan orsaka för skada eller förlust (Gainsbury m.fl., 2018).

Sammanfattningsvis är det inte orimligt att arbeta med texter på alkoholprodukter som bedöms kunna främja folkhälsan, men att existerande forskning inte stöder att Jämlikhetskommissionens förslag kommer att ha några som helst positiva konsekvenser för folkhälsan.

Vi efterfrågar istället att man föreslår ny slags design som till exempel gör budskap mer framträdande (större), och snarare använder sig av budskap som informerar om hur man kan främja sin hälsa än att hota om skador, i linje med forskningsresultat ovan. Det vill säga, att pröva att använda s.k. ”nudge” eller puffning som policyverktyg (Thaler, 2008), där kommunikativa incitament som bidrar till välfärdsfrämjande beslut gynnas men utan att handlingsfrihetens upplevs minska. För sådana typer av ändringar torde inga förändringar av alkoholförordningen krävas.